

Azok a hajók Itáliába mennek

Részlet az *Asztrahánprém* című regényből

Bognár Antal fordítása

Késő ősre járt. Még a rózsák is sötétebbek lettek a sietős alkonyatoktól. A sušaki pravoszláv Szent György-templom kupolája fénylett a város és az öböl fölött. Éjjelente pedig terepjárók pásztázták Rijeka utcáit.

Két hónappal azután, hogy megérkezett Rijekába, Stanimir százszámra fújta az utcaneveket, kótyagosan róttá a parkokat, lassan ereszkedett alá a trsati lépcsőkön, egyre-másra megtorpanva mélyet szippantott a tenger gyantás levegőjéből.

Rijeka palotái dédelgetett álmait támasztották fel. Úgy suttozta maga elé a nevüket, mint a lányokét szokás. Egy éjjel a Teatro Fenice kistermében életében először kóstolt francia pezsgőt. Az volt a feketézők, udbások és a kurvák gyülekezőhelye.

Időnként felnyitják a határsorompókat az olasz határon. Egészen az ötvenes évek közepéig tart az olasz kitelepülés, de a horvátoké is. A türelmetlenebbek a tengeri utat választják vagy gyalog vágnak neki a karszt szikláin át. Magányos fenyőfák és az adriai éjszakák sötétje őrzi a lövések nyomán kihunyot szempárok fényét.

Elisabeth Grabner szabályos dokumentumokkal optált Olaszországba. Mielőtt útnak indult, hónapokon át éjszakáról éjszakára elégítette ki az UDB ifjú tisztjének gerjedelmét. Stanimir éjszakai odisszeáinak utolsó állomása rendre ez, a garzonlakás a Kozalon, amikor kilép a terepjáróból, és felkapaszkodik az egykor szebb napokat látott lakóépület sötét lépcsőházában. Elisabeth Grabner szerelmi ceremóniái olyannyira elkényeztették érzékeit, hogy a mundéros elvtársnőktől elment a kedve.

Elisabeth korán odahagyta családját, anyját és nővérét. Apjára nem is emlékezett. Az echte bécsi Rudolf Grabner megbízatással érkezett az első világháború küszöbén Rijekába. Fontos embere volt Lenin körének.

Elnyelte az orosz tenger. Ez az adat nagyban megkönnyítette a nő olaszországi távozásához szükséges okmányok beszerzésének menetét.

Innen Grabner árnyéka Stanimir képzelgéseiben. És a szilaj vágyakozás is újfajta szerelmi fortélyok megismerése után. Az elvtársnők ezekben nem nagyon voltak járatosak.

Elisabeth távozásától lesújtva Stanimir egyre ádázabban veti bele magát az éjszakai feladatok ellátásába. Őrjáratozik a rijekai paloták sűrű árnyai közt.

Egy decemberi éjjelen, karácsony küszöbén, szökött fegyenc a célszemély. A néphatalom névtelen rokonszenvezőjének jeladása a Vidikovacra vezérli a különítményt. Házról házra járva kutatnak utána. Kíséretével Stanimir Karlo Dekleva textilkereskedő villájába is betoppan.

Az álmukból felriasztott házbeliek imbolyognak a folyosón.

Stanimir elosztja egységét az udvaron és a földszinten, maga pedig felfelé indul, az emeletre. Egy ajtó nyitva. Az előszoba márványpadlójára kifut egy fénypászma.

Jó estét, mondja a lilásszürke háziköntösbe burkolózott lány.

Stanimir biccent, és belép a szobába. Bekémlél a masszív bútordarabok mögé, lehajol, benéz az ágy alá. A lány erőteljes mozdulattal szélesre tárja a háromszárnyas szekrény ajtóit. Benyúl a ruhák, kosztümök közé, és megkocogtatja a hátulsó faborítást.

Rejtekkajtó, mondja gunyorosan.

A tiszt arca egy pillanatra megenyhült, udvarias mosoly ült ki rá. A lány felfigyel a vendég magas homlokára és nyájas tekintetére.

Rejtekkajtó, mondta hűvösen a tiszt, és a szekrényhez lépett.

A lány oldalához lépve kinyitotta a harmadik ajtószárnyat. Karját előrenyújtva a kabátok és köpenyek közt lassan húzta végig a tenyerét a tartórúdon, végigpörgetve a szorosan álló vállfák fémkampóin. Összerezsent, amikor egy kabát prémgallérján (vagy egy bunda volt az?) kezéhez ért a lány meleg tenyere.

Ott állt a lány szorosan mellette, és nem vette el a kezét a puha, selymes prémről. Stanimir tenyérrel odacsapott a szekrény fa hátlapjára, és egyet biccentve szó nélkül kifordult a szobából.

Hajnaltájt a különítmény felhagyott a hiábavaló kutatással. Amikor pedig visszament legénylakására, szemközt a Hotel Bonaviával, Stanimir behúzta a poros csipkefüggönyöket az ablakán. Délig ébren hevert. Jobb kezének ujjaival olykor futólag végigsimított bal tenyerén, hogy megpróbálja felidézni a prém bársonyát és a lány tenyér érintését. Ezen a reggelen olvadozni kezdett Elisabeth Grabner varázsereje, de érintetlenül hagyva titokzatos apjáról, Lenin körének fontos emberéről szóló meséit.

Nem aludt Ema sem, Karlo Dekleva kereskedő idősebbik lánya. Emeleti szobája ablakában állva várta a hajnalt, amikor az öböl kékje halványulni kezd a reggel első pírjától.

Még egy kába, sűrű nap virradt rá, mint amilyen színtelen egész ifjúsága: üres üzletek, járőrök az utcákon és habzó szájú szónoklatok az éter hullámain át. De aznap éjjel először pillantott meg egy vonzó ifjú embert, egyenruhában. Ujjainak érintését napokon át ott érezte tenyerén a lány, mindaddig, míg a fiatal tiszttel össze nem találkozott egy vasárnap délután a sušaki felhőkarcólónál.

Szeles, derült nap volt. Orcáját a bunda asztrahánprémje védte.

Hirtelen lefékezett mellette egy terepjáró. Kipattanva belőle az ifjú tiszt ott termett a lány előtt.

Jó napot, köszöntötte udvariasan, és könnyedén meghajolt.

Megint keres valakit, szólt Ema.

Stanimir rámeredt széltől kicserepesedett ajkaira és az asztrahánprém öblében pihentetett gömbölyded, fehér állára.

Azt hiszem, utolértem a szökevényt, mondta Stanimir.

Ema vállat vont. Sok szerencsét, vetette oda, és elindult lefelé a lejtőn.

Egy hónap múltán Stanimir beljebb merészkedett a Dekleva család útvesztőjébe.

*

Elisabeth Grabner után – akiről utóbb kiderül, hogy orosz kém – kapcsolata Emával még egy fontos adat lesz az UDB fiatal tisztjének dossziéjában.

Stanimir nem ügyel a titkosszolgálati mechanizmus működésének részleteire. Az egyik belgrádi villa pincéjében művészi képek együttesére bukkantak rejtélyes módon – mintha ez az eset sem lett volna elég, hogy megtanulja: az UDB szükségleteinek megfelelően visszamenőleg is újra rajzolható egy életpálya.

Egy üres dosszié a legveszélyesebb. A foltok vádolnak, de kapaszkodók is lehetnek. Viharos időkben a becsületes embereknek semmi hasznuk, így hát kicsi az ázsíójuk.

Stanimirt lassan elaltatja a Dekleva-csillagkép mámorító némasága.

Karlo Dekleva fivére, Gaspar Olaszországba készül családotstul. Az okmányok beszerzése körül segítségére lesz Ema udvarlója, Stanimir. Idővel megsokszorozódnak a kívánalmak.

A kiskereskedést és a raktárt a Kontinental Szálloda közelében kisajátítják. A néphatalom leszámol a reakcióval. Gaspar feleségével és gyermekeivel optál Itáliába.

Szabadulni szeretne az egzekútori tennivalók szorításából, ezért Stanimir valami nyugalmasabb beosztásra áhítozik.

Egy este észrevétlenül belopózik az őrizetlen raktárhelyiségbe. A csarnok közepén, hunyorgó villanyégőtől megvilágítva, Karlo áll, a takarásban vélhető vevőnek gazdag választékot kínál a portékából.

Rengeteg szőnyegünk érkezett: kókuszpálma, juta, gyapjú, kecskeszőr, velúr és bolyhos szmirnai. A legdivatosabb színváltozatokban, emeli fel hangját Karlo, a levegőbe varázsolva a leomló, láthatatlan anyagokat. Persze, kedves uraim, a minták a divaton múlnak. A káró és a pepita sohasem megy ki a divatból. A legfontosabb az alapanyag, a minőségi szövés és a színek tartóssága.

Karlo az üres polchoz lép. Stanimir kap az alkalmon, és kihátrálva újból benyit az ajtón. Jó estét, köszön rá. Megy a bolt?

Karlo legyint. Áru nélkül nincsen bolt, mondja.

Lesz áru nemsokára.

Csak mi már nem leszünk, feleli. Hogyha eltűnnek a kiskereskedők, jön a jegyrendszer, a sorbanállás.

Szeretnék pár szót váltani magával, szól Stanimir, és amerikai cigaretával kínálja Karlót.

Aznap este megkérte Ema kezét.

Fél évvel azután, hogy összeházasodtak, Ema és Stanimir Belgrádba mennek. 1950 októberében tágas, háromszobás lakásba költöztek a Nemzeti Színház közelében.

Engem Belgrád Rijekára emlékeztet, lelkendezik Ema. A tenger nem is hiányzik, ha cserébe itt télen havazik.

Ema és Stanimir gyakran járnak zárt jellegű vendéglőkbe. Külképviseleti áruellátókban vásárolnak. Tavaszonként kirándulásokon eljutnak a Kosmajra, a Fruška gorába. A következő nyarat Pula mellett, a katonai üdülőben töltik. Hazamenet pár napig Sušakon időztek. Karlo kérésére Stanimir odaszólt egy rokona, Laura kitelepülési okmányai ügyében.

A gondtalan napokat beárnyékolja az első fagyok egyike novemberben. Ema elcsúszott a lépcsőn. A terhesség negyedik hónapjában. Attól fogva a gyermek fölötti görcsös féltésben leledzik.

1953 áprilisában fiuk születik. A Marko nevet adják neki.

A Deklevák népes családjához tartozók kitelepülési papírjai körüli rijekai tüsténkedése megakasztotta Stanimir előbbre jutását, főleg miután Gaspar szerepet vállalt az olasz Venezia-Giulia rádió hullámhosszán, meg aztán itt volt Elisabeth Grabner emigrációs napjainak tragikus kifejelete. Egy trieszti kuplerájban végzett vele egy UDB-ügynök pontos lövése. Stanimirt hamarosan a hadsereg intendatúrájára helyezik. A váratlan for-

dulatban bizonyosan közrejátszott felesége polgári kötődése. Dossziéjában azonban döntő súllyal Elisabeth Grabner dolga esett latba.

A távozás az UDB kötelékéből együtt járt a lakhatási körülmények megváltozásával. A lakályos szobák helyett be kellett érniük a szűk lyukkal egy újbelgrádi lakótelepi tömbben, a Pohorska utcában.

És bár havas tél jött, Emának hiányzott a tenger. Belgrád már nem emlékeztette Rijekára. Életük elsivárult, csak Marko születése hoz bele színt.

A nyápic gyereknek jót tesz a tengeri levegő. Az év nagyobb részét Ema a szüleinél tölti vele, Sušakon. Esténként olykor, ha felönt a garatra, Stanimir magában beszél, mint ahogy apósa, Karlo tette. Szövetfajták helyett rijekai úri házakat vesz sorra hangosan. A május elsejei ünnepség után, amikor Ema már a tengeren volt a gyerekekkel, Stanimir bevetette magát a Lotos bárba. Akkor csalta meg először az asszonyt.

Marko kétlaki módjára cseperedett fel, hol a gerléket hallgatta a sušaki parkban, hol a varjakat a belgrádi lankákon.

Mentek a hajók a Száván, a Dunán, a Kvarnerón.

Amikor Marko iskolába indult, Ema megint megpróbált beilleszkedni Belgrádban. Minthogy távol állt tőle a korszakalkotó teljesítmény, amelylyel Micsurin ragyogó eredményeket ért el földrajzilag távol eső fajok keresztezésében, Ema behúzódott tengerparti szellemvárosa kulisszái közé, amelyeket Újbelgrád kopárságában megidézni próbált. Így fészkelt be szervezetébe a kór, amely hét-nyolc év elteltével hazaszóltotta Rijekába, a családi sírboltba, ahol a szülei nyugodtak.

*

Miután kivált az UDB kötelékéből, Stanimir kénytelen volt tudomásul venni lakhatási körülményei romlását. A hatalmas szobák, a menyegyzeti gipszstukkók, üvegajtók, masszív diófa ajtókeretek és lakkozott ornamentikus parketták után a Pohorska utcai lakás menhelyként hatott.

De vajon Rudolf Grabner megaludt volna egy ilyen rókalyukban? Ezt kérdezte magától Stanimir már az első éjszaka. Álmatlanságtól gyötörve pirkadatig próbált európai városokban szanaszét fellelhető hasonmásai bőrébe bújni. Amióta megvált az UDB-szolgálattól, ilyen gyermekes játszódozásokban lelt gyógyírt az álmatlanságára.

És nem is békült meg a nyomorúságos zuggal. Egykori kenyéradójától, melynek különféle információk szállításával nyugdíjasként is odaadó szolgálója marad, ellenszolgáltatásképpen, tizenöt év elteltével luxuslakást kapott egy újbelgrádi tömbházban, alig fél évvel azelőtt, hogy Ema eltávozott az élők sorából.

Sovány vigasz egy forradalmárnak, aki tanúja volt a nagy osztozkodásnak a belgrádi villákon, lakásokon, amikor műtárgyak, stílbutorok, ezüstnemű, porcelánok, ékszerek tűntek el szőrén-szálán. Más városokban nemkülönben, de Belgrád volt a jövevények eldorádója, és a nép ellenségeit itt, egy teljes másik néptestet, alaposan megkopszították. A „dináriak”, az úgynevezett felszabadítók szabadon özönlöttek be az ország minden sarkából, ezért Belgrádban kíméletlenebb volt az osztályidegenek meghurcolása.

A polgár kísértete négy évtizeden át volt mag hó alatt. A nyolcvanas években bújik elő megint, új nemzedékekbe plántálva csírájába fojtott kultuszát. Persze a belgrádi úri nép már szanaszét a világban. Ki a temetőben, ki az emlékekben.

Stanimir csak sokára eszmélt rá, hogy az ő végzete a vesztesek iránti gyengeség volt. Hisz mindenki dédelget magában egy triviális álmot, felnéz a maga Grabner urára, képzeleg selyem nyakkendőről, melyen a tűbriliáns, agarakról és uszkárokról, vadászbirtokról és kastélyról, ágyasokról, összeesküvőkről és édeni szigetekről.

Az ókori egyiptomiak nem ismerték a perspektívát. A térlátás illúzióját az teremtette meg, hogy a figurák részlegesen takarják egymást.

Stanimirnak is voltak ilyen fedő hasonmásai. Egyiküket Marija néni, a családi krónikák őrzője meséiben fedezi fel Marko. A mozgékony vénkisasszony kapcsolatban állt a Dekleva famíliának azzal a másik ágával, amely nem szívódott fel tompaságba veszve az Adria appennini oldalán, hanem kirajzott egészen Milánóig terjeszkedve, és délre, Róma felé. Gaspar, a nagybácsi textilgyárat hagyott fiaira Mestrében, ők pedig az üzletet sikeresen bővítették.

Marija időnként meglátogatta a testvéreit Milánóban, gondot viselt a Deklevák halottairól – gondozta sírjaikat Sušakon –, és évente egyszer messzebbre is elutazott jutalomutazáson az idegenforgalmi ügynökség jövöltából, ahol dolgozott.

A csatornák édeskés kipárolgása, a paloták a Kozalon, a hajnali gerlebűgás a sušaki parkban – ezt szerette Marko Rijekából.

*

Ema asszony már tizenöt éve csak egy fénykép. Ami testi valóját őrzi még, az ott lapul valahol Stanimir Delić őrnagy szekrényében: gesztenyebarna hajtincs egy 7,65 milliméter kaliberű golyók tárolására való kis pléhdobozban.

Három hónappal anyja halála után Marko egy verset írt *Órák, urnák, rémek* címmel.

Úgy zarándokolt a szekrényhez Stanimir, mint egy oltárhoz, és éjszánkánként néha suttogva gyónt előtte. Vén ujjai közt Ema testiségének árva maradéka, mint valami puha prém.

Marko fülében pontosan lekottázódott e mondat lejtése: „Azok a hajók Itáliába mennek.” Miután elhangzott egyszer egy trsati délutánon, ez a hangsor ott élt tovább a homályos celluloidon, amelyen a sötétlő rozsmaringágacsok és az asztrahánprém apró csigái sejlének.

Mindegyik vers megírása előtt ugyanazt az útvonalat járta végig: a barokk oszlopcsarnoktól a sok száz lépcsőn fel a Trsatra. Megállt a lépcsőfordulókön, a mediterrán növényzet árnyékában, nézte a várost, az öböl bársonyos vizét, élénken visszahallva minden rezdülést anyja hangjában, ahogyan megjegyzi: „Azok a hajók Itáliába mennek.” Marija hallgat, mélyet szippant a cigarettából, megsárgult ujjai közt az elefántcsont szipkával.

Strófáról strófára, Marko aláereszkedik a mohával benőtt csigavonalon. Az aprócska kertek zöldjében feltünedezik a házak egy-egy szürke foltja. Lassan járó órák egy másik időt mérnek.

Az apa gyakorlott szemmel kiismeri magát az útvonalakon. Figyelmesen tanulmányozza a verseket, melyek az íróasztalon egy bőrkötésű dossziében hevernek. Az egykori udbas figyelmét nem kerüli el, hogy a versíró gyakran megtorpan magányos épületeknél, sem pedig mohó igyekezete, hogy együtt lélegezzen a puszpángbokrok, fenyőfák és sötét drapériák fedezékében láthatatlanul létező lakóikkal.

Stanimir egy terepjáró felberregő motorjának hangjára fülel, ahogyan a rohanó jármű a sušaki kacskaringókat veszi. Amott, túloldalt, Opatijában a szövetségi misszió tanyázik.

Hallod-e, te Delić, jelentkezik feddő hangon Đurović őrnagy. Jegyezd meg végre, hogy a jokereknek nem eshet bántódásuk!

A mindenfelől garmadával felbukkanó jokerek sokaságától megszepent ifjú UDB-tiszt nyel egyet. Jelenlétük összezavarja a lépéseket. Már megint elvetette a súlykot. Még egy ügy felgöngyölítését más fogja befejezni. Vagy talán Elisabeth, Gaspar és a sok kéréselés miatt van ez?

Netán túl sokat tud némelyik jokerről?

Sok évvel később a Markóval folytatott beszélgetésekben Stanimir mentegetni próbálja a fiatal udbast. A jokerekre hivatkozik és a mindent berekesztő „olyan idők jártak” szentenciára. Fiát azonban hidegen hagyják apja hasonmásai.

Az Itáliába tartó hajók Marko egyetlen versében sem bukkantak fel soha, noha a homályos celluloidon számos látványt hívtak elő, módosították a távlatot, legyezőként szélesre tágították a színpadot, amelynek hátterében hősünk egyszer minden bizonynal elenyészik.